

CONFERINȚELE RADIOFONICE – MĂRCI EDUCAȚIONALE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ*

MONICA GHIȚĂ STOICA

Universitatea din București - Facultatea de Litere

Radio România

monicastojka@gmail.com

ABSTRACT: The role of the public mass media is to educate, culturalize, and entertain the public, in addition to prompt, correct and objective information. This article aims to demonstrate, following a rigorous scientific research, the importance that the public radio station in Romania, the Romanian Broadcasting Society (SRR), had between 1928 and 1938 for the development of Romanian society from an educational and cultural point of view. The article presents a small part of the doctoral thesis *Radio Romania - vector of cultural communication in the interwar period*, held in 2021, under the tutelage of the Faculty of Letters of the University of Bucharest and coordinated by professor Elena Tîrziman. Radio communication in the interwar period was under the sign of conferences, true educational, but also cultural brands, of a certain scientific value, supported by specialists in education, culture and science in the Romania of that period. Among the voices that stood out on the radio was that of the bibliologist Nicolae Georgescu-Tistu. Thus, *Radio Conferences - educational brands in the interwar period* presents, in the final part, a thematic study based on three of the conferences held by the renowned bibliologist, in order to highlight the educational but also the cultural role of the radio conferences and the fact that they represented specific forms of communication of science to a general public.

KEYWORDS: radio conferences, Radio Romania, Nicolae Georgescu-Tistu, communication of science, history of writing, printing, book legacy.

În anul în care radiofonia românească împlinește 95 de ani de existență și tot atâția ani de la prima emisiune oficială a *Societății Române de Radiodifuziune* (SRR), denumită în continuare *Radio România*, postul public de radio din țara noastră, se impune o analiză retrospectivă asupra importanței și influenței radioului public

asupra maselor. Încă de la debut, *Radio România* și-a asumat ca misiune publică, nu numai informarea corectă, promptă și obiectivă a publicului, ci și menirea de a educa, a culturaliza și a distra masele. Un rol deosebit de important în realizarea studiului l-a avut *Arhiva Scrisă a Radio România*,¹ o arhivă unică în peisajul de profil din

*Prezenta lucrare reprezintă un scurt extras din teza de doctorat *Radio România - vector de comunicare culturală în perioada interbelică*, susținută în anul 2021, sub tutela Facultății de Litere a Universității din București și coordonată de prof. univ. dr. Elena Tîrziman. *Radio România - vector de*

comunicare culturală în perioada interbelică este un studiu de pionierat în domeniu ce prezintă rezultatele unei ample cercetări documentare asupra emisiunilor reprezentative prin care a fost răspândită informația cultural-educățională în primii zece ani de la înființarea radioului public românesc (1928-1938),

țara noastră. Câteva dintre documentele existente în această arhivă, constând în texte ale conferințelor difuzate la radio, până la apariția benzii magnetice în deceniul al cincilea al secolului trecut, au reprezentat principalele surse bibliografice pentru studiul de față. Textele conferințelor, dactilografiate sau în manuscris, reprezintă adevărate repere de cunoaștere ce se adaugă patrimoniului cultural românesc. De asemenea, o sursă bibliografică importantă a fost și *Bibliografia Radiofonică Românească (BRR)*, lucrare fundamentală pentru studiul evoluției editoriale a radiofoniei românești din perioada 1928-1946.

1. Conferințele în radiofonia românească interbelică

Încă de la început, conferințele și-au găsit un important loc în programele *Radio România*. Acestea au fost cele mai populare forme de comunicare pe calea undelor în perioada interbelică. Cercetarea de față are la bază studierea principalelor emisiuni radiofonice, în structura cărora erau incluse conferințele tematice. Între emisiunile reprezentative ale *Radio România* în perioada interbelică, dar și ulterior, au fost *Universitatea Radio* - cea mai populară și longevivă emisiune românească de ținută academică, *Ora copiilor* și *Ora școlarilor* - emisiuni de educație nonformală și *Ora satului* - emisiune dedicată locuitorilor din mediul rural,

reprezentând nucleul din care, peste ani, s-a conturat *Radio România Antena Satelor*. De altfel, conferințele au fost conținuturi mediatice apreciate și difuzate și la nivel internațional. În țara noastră, prima conferință la *Radio România* a fost dedicată poeziei populare românești și a fost lecturată în prima emisiune oficială a postului, la data de 1 noiembrie 1928. Din data de 3 decembrie 1928, la *Radio România* s-au difuzat câte două conferințe pe zi.

În privința timpului alocat unei conferințe, au existat temeri la nivel internațional că, oricât de interesante ar fi fost subiectele, conferințele ar fi devenit plictisitoare pentru ascultători dacă timpul alocat difuzării ar fi fost prea mare. S-au făcut propuneri ca o conferință radiofonică să nu depășească 30 de minute, însă specialiștii în radiofonie au ajuns la concluzia că și acesta era un timp prea mare pentru capacitatea ascultătorului de asimilare a mesajului sonor. Cert este că, în anii '30 ai secolului trecut, *Radio România* a luat decizia de a limita timpul unei conferințe la un sfert de oră.²

Subiectele abordate erau la libera alegere a conferențiarilor, după cum a mărturisit, cu ani în urmă, filosoful Ion Petrovici într-un interviu³ despre istoricul radioului. Temele erau vaste și în strânsă legătură cu actualitatea din toate domeniile, deoarece conducerea radioului dorea ca fiecare ascultător să găsească zilnic în program ceva care să-l intereseze: "Conferințele,

---

arătând care au fost personalitățile academice implicate în activitatea editorială și analizând contribuțiile acestora, precum și impactul cultural-educational pe care radioul l-a avut asupra publicului interbelic.

¹Arhiva Scrisă a *Radio România* deține documente inedite pentru evoluția radiofoniei românești și, implicit, a culturii române, pentru o perioadă în care, din punct de vedere tehnic, nu exista posibilitatea arhivării sonore a emisiunilor difuzate la radio. Documentele existente în arhiva menționată sunt texte de legislație radiofonică și texte ale conferințelor susținute la radio de nume importante ale culturii și

științei din România, dar și din străinătate.

Documentele arhivate datează din 1928 și până în anii '50, când a apărut banda magnetică, ce a permis stocarea înregistrărilor radiofonice în condiții de siguranță tehnică și pentru o lungă perioadă de timp.

²"Universitatea Radio," *Radio-fonia*, V, nr. 187 (1932):12.

³Dona Roșu, "Ion Petrovici: Evocări privind istoricul radioului românesc. Interviul realizat cu Ion Petrovici la 1 ianuarie 1967, înregistrare din *Fonoteca de Aur a SRR*," în *Ion Petrovici, Mărturii. Înregistrări din Fonoteca de Aur*, audiobook, (București: Editura „Casa Radio”, 2002).

reduce la un minimum de timp, vor trata subiecte interesante din toate domeniile [...]”⁴

Între personalitățile care au conferențiat la *Radio România* încă din primul an de activitate al instituției au fost: Dimitrie Gusti, Nicolae Iorga, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Perpessicius, Ioan Al. Brătescu-Voinești, Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, Alexandru Rosetti, Ioan Bianu, Nicolae Georgescu-Tistu, Emanoil Bucuța sau George Oprescu. În *Arhiva Scrisă a Radio România* sau *Arhiva Scrisă a SRR*, așa cum se găsește menționată în notele de subsol, există mii de conferințe tematice dedicate numeroaselor domenii ale culturii, științei, tehnicii, educației, sportului, sfaturilor gospodărești etc.

2. Conferințele radiofonice. Studiu tematic

Pentru a evidenția rolul conferințelor radiofonice interbelice ca mărci educaționale, am ales câteva conferințe a căror tematică se află în strânsă legătură cu științele informării și documentării, ca principal domeniu de studiu pentru această lucrare. *Arhiva Scrisă a SRR* păstrează, din perioada 1932-1938, textele a 11 conferințe dedicate istoriei bibliotecilor și rolului acestora în dezvoltarea culturală a unei societăți, istoriei scrisului și tiparului, precum și tehnicilor de legare a cărților. Dintre acestea, am selectat pentru acest studiu trei conferințe tematice din sfera științelor informării și documentării, susținute de bibliologul Nicolae Georgescu-Tistu în perioada 1933-1934, în cadrul emisiunilor radiofonice *Universitatea Radio* și *Cartea și*

problemele ei. Expunerile alese sunt: *Istoria scrisului* (1933), *Minunea tiparului* (1933) și *Legatul cărților* (1934). Toate aceste conferințe tematice au făcut obiectul unei cercetări detaliate în care am arătat modul în care radioul românesc a susținut, în primul deceniu de existență, cunoașterea științelor informării și documentării, în contextul în care, la momentul apariției, radioul era privit la nivel internațional, ca un concurent acerb al oricărei alte forme de culturalizare, informare și documentare, indiferent că era vorba de literatură, muzică, teatru, cinematografie, muzeu, școală, carte sau bibliotecă. Astfel, cercetarea de față constă în studierea conferințelor menționate, bazată pe ordonarea cronologico-tematică, oferirea de date bibliografice cuprinzând titlul / autorul / emisiunea în care a fost difuzată fiecare conferință, acolo unde s-a putut identifica acest lucru, unde nu a fost posibil, s-a menționat «emisiune nespecificată» / data difuzării și analiza conținutului.

*Istoria scrisului / Nicolae Georgescu-Tistu*⁵ / *Universitatea Radio / 4 septembrie 1933*

Analiză de conținut: Nicolae Georgescu-Tistu menționează, de la început, că, pentru a studia evoluția cărții, “trebuie să mergi până la primele comunicări scrise ale oamenilor”.⁶ Pornind de la această remarcă, a prezentat ascultătorilor o istorie a scrisului, incluzând și suporturile de scriere. A arătat că, pe baza studiilor, s-a ajuns la constatarea că omul întrebuițează două procedee pentru fixarea în scris a gândurilor:

⁴“Un nou sezon începe. El ne aduce reorganizarea programelor Radiodifuziunii românești,” *Radio-fonia*, VI, nr. 261 (1933): 5.

⁵Nicolae Georgescu-Tistu (1894-1972), reputat bibliolog. A susținut la radio șase conferințe pe teme biblioteconomice, în intervalul 1930-1943: *Cartea și biblioteca* (1930, emisiunea *Universitatea Radio*), *Istoricii literaturii române* (1931, emisiunea *Program pentru școlari*), *Istoria scrisului* (1933, emisiunea *Universitatea Radio*), *Minunea tiparului* (1933, emisiunea *Cartea și problemele ei*), *Legatul cărților*

(1934, emisiunea *Universitatea Radio*) și *Casa de la Ghergani a lui Ion Ghica* (1943, emisiunea *Universitatea Radio*). În *Arhiva Scrisă a SRR* se mai păstrează doar textele ultimelor patru conferințe enumerate mai sus. Titlurile primelor două conferințe au fost reconstituite cu ajutorul *BRR*.

⁶Nicolae Georgescu-Tistu, “Istoria scrisului,” [Conferință difuzată la 4 septembrie 1933 în emisiunea *Universitatea Radio*], *Arhiva Scrisă a SRR*, dosar 14, 1933, 15 file mss., f.1.

“zugrăvirea ideilor sau *ideografismul*” și “zugrăvirea sunetelor sau *fonetismul*”, menționând cum s-a făcut trecerea de la sistemul ideografic la cel fonetic.

Expunerea a continuat cu prezentarea tipurilor de scriere, apariția primelor alfabetice și a materialelor pe care se imprima scrisul. Nicolae Georgescu-Tistu a vorbit despre originea și evoluția papirusului⁷ folosit, pe larg, până în primele secole ale erei creștine,⁷ a pergamentului și a hârtiei care stau la baza evoluției umane. A evidențiat originea, calitățile și superioritatea pergamentului față de papirus și momentul răspândirii pergamentului în secolul al VI-lea. A insistat asupra tehnicii de obținere a pergamentului și a modului în care era pregătită pielea de oaie, miel sau vițel până ajungea la stadiul de material pe care se scria. Conferențiarul a vorbit chiar de o industrie a pergamentului, atât de căutat la vremea lui, încât “se garanta școlilor prioritate la cumpărare”.⁸

De asemenea, a fost menționat și faptul că, din cauza invaziilor barbare, în Evul Mediu cărțile deveniseră foarte scumpe și rare în Europa, de ele beneficiind doar cei foarte bogați, care ocupau funcții înalte. Despre copiatul manuscriselor, ascultătorii au aflat că era o activitate anevoioasă, astfel încât “o biblie scrisă în cinci luni era un record de viteză”, deoarece scrisul reprezenta “un act pios, făcut cu o răbdare și o grijă de care ne minunăm astăzi”.⁹

Ultima parte a conferinței a fost rezervată informațiilor despre hârtie. Apariția hârtiei, în China, a fost esențială pentru dezvoltarea scrisului, ușurând foarte mult această activitate. Conferențiarul a insistat asupra modului de fabricare a hârtiei și a încheiat prin a arăta că

adevărata revoluție în materie de scris a avut-o apariția tiparului, care a dat claritate, eleganță și viteză de imprimare scrisului.

Minunea tiparului / Nicolae Georgescu-Tistu / Cartea și problemele ei / 27 noiembrie 1933

Analiză de conținut: În 19 file manuscrite, Nicolae Georgescu-Tistu a subliniat importanța tiparului pentru dezvoltarea culturii, arătând că “nici statornicia unor bune alfabetice, nici fabricarea cât mai ingenioasă a feluritelor hârtii pentru scris, nu puteau fi instrumente hotărâtoare de cultură, câtă vreme nu exista putința multiplicării lesnicioase și iute a exemplarelor scrise”.¹⁰ Acest lucru se explică prin faptul că înaintea apariției tiparului, cartea sau manuscrisul - sub formă de papirus sau pergament - era apanajul unui număr infim de oameni, ceea ce nu putea genera o dezvoltare culturală a unei întregi societăți.

Apariția tiparului a fost, în opinia lui Nicolae Georgescu-Tistu, nu numai o revoluționară invenție, ci și un moment de referință în răspândirea și dezvoltarea culturii pe scară largă, deoarece a permis accesul la informare și culturalizare unei întregi societăți. În privința evoluției tiparului, conferențiarul a menționat că tot civilizația chineză - ca în cazul hârtiei - este responsabilă de descoperirea acestuia, exemplificând tehnica prin care chinezii obțineau litere tipărite chiar dinaintea apariției creștinismului: “săpau din vechime, înaintea erei noastre creștine, litere pe niște tăblițe de lemn. Treceau apoi cerneală peste ele și apăseau deasupra, pe rând, câte o bucată de hârtie pe care se imprima textul uns cu cerneală”.¹¹

Aceeași tehnică de tipărire a fost utilizată și de către civilizația arabă, Nicolae Georgescu-

⁷Ibid., f. 5.

⁸Ibid., f. 6.

⁹Ibid., f. 8.

¹⁰Nicolae Georgescu-Tistu, “Minunea tiparului”, [Conferință difuzată la 27 noiembrie 1933, în

emisiunea *Cartea și problemele ei*], *Arhiva Scrisă a SRR*, dosar 16,1933, 19 file mss., cu semnătura de identificare a autorului, f. 1.

¹¹Ibid., f. 2-3.

Tistu opinând probabilitatea ca procedeul să fi fost descoperit separat, pentru că nu a existat “niciun text din care să se vadă legătura dintre Orient și Occident”.¹²

Din întreg textul conferinței *Minunea tiparului* se desprind următoarele idei-reper:

► conferința reprezintă o introspecție în istoria tiparului, pornind de la bazele incipiente, puse dinaintea erei creștine de către chinezi și arabi, până la descoperirea propriu-zisă a acestuia de către germanul Johannes Gutenberg și continuând cu răspândirea tiparului pe scară largă, când, așa cum menționează Nicolae Georgescu-Tistu în textul conferinței, “tiparul a dat aripi cuvântului care pătrunde astăzi pretutindeni”, devenind indispensabil evoluției culturale;

► Nicolae Georgescu-Tistu a îmbinat ingenios un portret al lui Johannes Gutenberg, cu descrierea pașilor urmați în descoperirea tiparului;

► partea finală a conferinței a fost rezervată prezentării evoluției meșteșugului tiparului în Europa și, implicit, în Țările Române.

Legatul cărților / Nicolae Georgescu-Tistu / Universitatea Radio / 29 ianuarie 1934

Analiză de conținut: Conferențiarul le-a vorbit ascultătorilor despre legatul cărților ca despre “o aleasă și înălțătoare artă”¹³ care, chiar dacă a devenit în timp o anexă a tipografiei, a avut o istorie cu mult mai veche decât a tiparului. Activitatea de legare a cărților a reprezentat o formă de artă foarte apreciată și răspândită în

mânăstiri. Despre apariția propriu-zisă a cărții, Nicolae Georgescu-Tistu a precizat că s-a produs atunci când a început să se scrie pe ambele fețe ale foi de pergament. După scriere, marginile din dreapta ale foi erau tăiate, iar cele din stânga, cusute. Un alt element important menționat au fost invaziile barbare, care au dus la stoparea comerțului cu cărți între secolele al VI-lea și al XII-lea. Atunci, doar călugării scriitori sau copiiști se mai ocupau de legatul cărților. Mai reținem din textul conferinței că, de la sfârșitul secolului al XII-lea, perioada de apus a Evului Mediu, cartea a trecut într-o altă etapă, cunoscând un înfloritor comerț de librărie.

Descoperirea tiparului a dus la revoluționarea modului de legare a cărților. Copertele din lemn au fost înlocuite cu cele din carton. Pentru a face cărțile mai ușoare, au fost eliminate încărcăturile metalice, de la podoabe și colțuri, până la încuietori. Acestea s-au mai păstrat doar pentru cărțile de rugăciune. O altă etapă în evoluția cărții a fost *legatul comercial*, despre care Nicolae Georgescu-Tistu sublinia că s-a dezvoltat în secolul al XVI-lea, când s-a evidențiat și *legatul de lux*, cu legături făcute din piele. Legătoria de lux era practică cu precădere la curțile regilor Franței, între care conferențiarul i-a amintit pe Francisc I (1494-1547), Henric al IV-lea (1553-1610) și Ludovic al XIII-lea (1601-1643). Este menționat și faptul că tipografii celebri ai epocii aveau câte o legătoria în propriile ateliere. Între cei mai cunoscuți, i-a amintit pe “Aldini la Veneția, Plantin la Anvers, Elzevier la Leiden”.¹⁴

¹²Ibid., f. 3.

¹³Nicolae Georgescu-Tistu, “Legatul cărților”, [Conferință difuzată la 29 ianuarie 1934, în emisiunea *Universitatea Radio*], *Arhiva Scrisă a SRR*, dosar 4, 1934, 17 file mss., cu semnătura de identificare a autorului, f. 1.

¹⁴Ibid., f. 6. Referirea a fost făcută la celebrii tipografi care au marcat secolul al XVI-lea: Aldo Pio

Manuzio sau Aldus Pius Manutius creatorul scrierii cu caractere *aldine* sau *italice*; tipograful și umanistul francez Christopher Plantin care a trăit și a cunoscut succesul tipografic în Belgia, la Anvers și Elzevier Lowijs din familia unor celebri tipografi și librari olandezi din secolele XVI-XVII. Toți acești tipografi și-au legat numele de câte o formă de imprimare tipografică a scrisului.

Arta legatului cărților, care atinsese tehnici deosebite de execuție, avea să cunoască declinul o dată cu progresul uimitor al tiparului. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, legatul de lux a fost înlocuit cu "legatul simplu, ieftin, provizoriu", iar "Epoca Revoluției Franceze și a Primului Imperiu au fost, în genere, defavorabile artei legatului"¹⁵ - potrivit lui Nicolae Georgescu-Tistu. Doar Napoleon I (1769-1821) aprecia elementele decorative din antichitate. Chiar în plină glorie a tiparului, a apărut *legătura romantică*, sub influența romanului *Notre Dame de Paris* a lui Victor Hugo, "iar motivul pentru legat devine goticul medieval, păstrat în liniile arhitectonice ale catedralelor cu bolți arcuite și cu vârfuri ascuțite spre cer".¹⁶

Secolul al XIX-lea a adus, în opinia conferențiarului, un amestec de stiluri. În jurul anului 1880, au apărut în Franța *legăturile vorbitoare*, a căror denumire a fost explicată de Georgescu-Tistu prin faptul că s-a încercat o analogie între decorul copertei și conținutul cărții, așa încât legătorul era, mai degrabă, un ilustrator de carte. Dezvoltarea tipografiilor a înlocuit legatul manufacturat cu legatul industrial, efectuat în tipografie. Din finalul conferinței reiese că extinderea pe scară largă a tipografiilor și apariția cărților în număr foarte mare a transformat legatul cărților dintr-o artă realizată cu măiestrie de mâna omului, într-o activitate tipografică executată mecanic.

Concluzii

Arhiva Scrisă a Radio România, prin documentele pe care le deține, reprezintă un

tezaur cultural național. De asemenea, conferințele tematice studiate și prezentate în această lucrare de interes pentru științele informării și documentării (domeniu din care fac parte bibliologia, biblioteconomia, istoria cărții și a tiparului, precum și studiul arhivelor) arată clar faptul că *Radio România* a fost un susținător și un promotor al valorilor culturale pe care le-a popularizat în rândul ascultătorilor cu scopul de a educa și a forma un public cu o minimă gândire culturală. În perioada interbelică, *Radio România* a fost actorul principal în răspândirea mesajului cultural-educational la nivel național, având marele avantaj de a fi fost singura instituție de comunicare în masă din țară. Tot în acea perioadă, radioul s-a prezentat ca o mare școală în completarea educației, având marele avantaj că putea ajunge în orice casă, până în cel mai îndepărtat colț al țării. Textele conferințelor, chiar dacă ofereau informații din diverse domenii, au fost scrise și lecturate pe înțelesul tuturor, așa încât informația să poată fi ușor asimilată, iar mesajul general lesne de însușit atât de intelectual, cât și de omul simplu. Prin intermediul personalităților invitate să conferențieze, s-a creat un act de cultură și educație națională pe scară largă, ce a dus la o creștere a încrederii și popularității radioului în rândul maselor, iar conținutul editorial pe care *Radio România* l-a oferit publicului sub formă de conferințe tematice, în perioada interbelică, reprezintă o formă mediatică de comunicare a științei și culturii.

¹⁵Ibid., f. 7.

¹⁶Ibid., f. 8.